

UIT DE HISTORIE

Het begrip „Nederlandsche Nationaliteit” bij Groen van Prinsterer.

II.

In het voorafgaande artikel kwam uit, dat Groen van Prinsterer twee nationaliteitsbegrippen onderscheidt, die beide kunnen worden aanvaard en, mits welbegrepen, tot geen botsing leiden. Nationaliteit volgens de eerste opvatting, het familiebegrip, stelt ten aanzien der deelgenooten onderling geen andere eisch dan verdraagzaamheid, maximaal zelfverloochening. Haar hoogste ontplooiing vindt zij in een nationaal familieleven, waarin het samenwonen goed en liefelijk is. Maar men bedenke wel dat, als menige familie, ook de Nederlandsche Familie-natie haar kinderen heeft die den verkeerden weg opgaan. En dan is een samenwonen allesbehalve goed en liefelijk. Zoodat zelfs deze nationaliteit nog niet volstrekt algemeen is.

De historische nationaliteit, we zagen het, stelt andere eischen. Haar naam is haar program: „Nederland worde in Nederland geëerbiedigd”. En dan is Nederland geen localiseering der Nationaliteit. Maar dan beteekent dit: dat land met dien met martelaarsbloed doorweekten bodem; met dien „door de Calvinisten gesticht staat”; met dat stamhuis dat de taak had „om aan het hoofd der Republiek, ten behoeve ook van geheel de Christenheid, te waken en te strijden voor Evangelie, vrijheid en recht”. En het is deze nationaliteit die Groen boven alles gaat. Ze gaat de eerste nationaliteit te boven omdat de band des geestes den band des vleesches te boven gaat.

Deze nationaliteit gehandhaafd te zien is dus groote offers waard:

„De afscheiding van een verfranscht en geliberaliseerd België is, zelfs door de gebeurtenissen van 1830 niet te dunn gekocht”. En daarom: „Nimmer dringe men ons weder een Vaderland op, aan hetwelk alles, ook het recht van het ware vaderland, zoo het heette uit burgerplicht en nationaliteit moest worden ten offer gebracht”.

Hoe Groen met dat historisch nationaliteitsbegrip

lezer willen behouden, dienen dan de lezing van het Woord van den kansel te doen plaats hebben, wat wel het meest juist geacht moet worden, of, indien dit op al te grooten tegenstand zou stuiten, de voorlezersbank achter op het podium tegen den kansel te plaatsen, zoodat deze geen belemmering kan vormen bij de doopsbediening. (Zie afb. 20.)

Echter blijft een secundaire plaats voor het lezen der Heilige Schrift in onzen eeredienst te veroordeelen. Als men de opvatting van Dr. Kuyper deelt, dat het niet wenschelijk is om den geheelen dienst slechts één persoon (i.e. den predikant) te doen optreden voor de gemeente, dan is de kansel met den Bijbel de aangewezen plaats voor de Schrift-lezing.

Dient het doopvont volgens Dr. Kuyper van steen te zijn, het komt ons voor, dat ook van andere materialen een voldoende monumentaal element van de kerkinrichting is te maken, wat trouwens in enkele van de nieuwgebouwde kerken in de praktijk is gebleken.

Echter blijft de eisch, dat uit de behandeling van het voorwerp zelf en de plaats die het bij de kerkinrichting wordt toebedeeld blijkt, dat de

Afb. 22. Doopvont Geref. kerk Rotterdam, Delfshaven. Architect: Jos de Jonge, B.N.A.

in de praktijk werkte, willen we thans nog met een zeer duidelijk voorbeeld nagaan.

Den 1sten April 1872 zou het driehonderd jaar geleden zijn dat den Briel door de Watergeuzen werd ingenomen. En men maakte zich in Nederland op om dit feit algemeen feestelijk te gedenken.

Er was nu een groep in Nederland, de liberalen, die dit feest wilden gedenken, met de Roomschen en met de Gereformeerden. Noch de Gereformeerden, noch de Roomschen aanvankelijk waren daartoe bereid. De liberalen wilden een feest ter eere van het ontstaan onzer vrijheid zonder meer. De gereformeerden achtten deze omschrijving van de beteekenis van het feest als nationaal feest onjuist door het ontbreken van wat voor hen essentieel was: de overwinning van de reformatie in de Nederlanden. De Roomschen zagen er een „Geuzenfeest” in en hielden zich afzijdig.

Aan de hand van de „Nederlandsche Gedachten” gaan we nu het verloop van de zaak na. „Als ge feest viert”, zegt Groen, „mag, nevens de nauwkeurigheid der historische opgave, het oordeel niet achterwege blijven. De grond uwer feestvreugde ligt in uw oordeel over den aard en de waardij der gebeurtenis, die herdacht wordt. Het oogmerk der christelijk-protestantsche feestviering is de dankbare vermelding van 1 April 1572, als een keerpunt ten gunste der Reformatie in ons land. Wij roiken de hand niet aan hen voor wie de ware religie, met herboren vastheid van overtuiging, vervloekte en strafwaardige ketterij is.”

„De eisch eener behandeling van den tijd onzer nationale wedergeboorte, zonder vermelding van godsdienstigen en kerkelijken strijd, zou een systematiseren van kolossale historie-valscheiding zijn, zoo ongerijmd, dat ik de mogelijkheid van dergelijk voorschrijf niet onderstel.”

De „Nieuwe Rotterdamse Courant” van 15 Februari 1872 constateerde deze houding van Groen „met leedgevoel”. Groen had den opzet dezer feesten een „liberale fanfare” genoemd. Nu vroeg de N. R. Ct.: „Waarom moet het denkbeeld de geheele natie te vereenigen tot een dankbaar herdenken van het 300-jarig bestaan harer zelfstandigheid, juist liberaal heeten?”

Dat de heer Groen en de zijnen behoefte gevoelen om ook te herdenken de zegepraal van hun kerkelijk beginsel, door de staatkundige omwenteling mogelijk gemaakt, begrijpen wij zeer goed.” Het

doop een belangrijk element in onzen eeredienst vormt.

Wordt met dezen eisch bij het ontwerpen onzer kerkgebouwen thans in den regel gerekend en zijn hieraan geen bijzondere moeilijkheden verbonden, anders staat het met het gebruiken van het tweede sacrament.

De verschillende vormen, waaronder de avondmaalsviering in ons land voorkomt, kunnen in dit bestek niet worden behandeld.

Trouwens zijn aan de verschillende wijzen van avondmaalsbediening nog al bezwaren verbonden en het wil ons voorkomen, dat deze bij den meest gebruikelijken vorm nog het minst sterk worden gevoeld.

Met den meest gebruikelijken vorm bedoelen we dan, zooals de lezer reeds begrepen zal hebben, dat aan één tafel een zoo groot mogelijk aantal personen kan plaats nemen.

Op het euvel van vele op elkaar volgende tafels met gedurige herhaling van dezelfde formules is voldoende gewezen om hier op 't verslappen van de aandacht en het vermoeiende, voor den predikant in 't bijzonder, niet nader de aandacht te vestigen.

Toch is voor de grootere kerken hieraan wel niet te ontkomen.

Een aantal van vier, vijf, honderd avondmaalsgangers is hier vaak regel.

In de grootste kerken is dit aantal zelfs nog wel aanzienlijk grooter.

Aan de grootste ons bekende tafel in T-vorm kunnen vijf en tachtig personen geplaatst worden, zoodat op een totaal van vijf à zeshonderd, toch nog zeven tafels noodzakelijk zijn.

Bijzondere aandacht is aan dit vraagstuk gewijd door architect Boeyinga bij den bouw van de kerk aan den Kloppersingel te Haarlem.

De bouwmeester heeft zijn opvatting van de richtlijnen in „Onze Eeredienst” uitgestippeld, vorm gegeven op een wijze, die ook anderen wel wat te zeggen heeft.

Sterk komt tot uitdrukking het eenig juiste beginsel, dat de kansel is het centrale punt, waarin alle lijnen samenkomen. (Zie afb. 15.)

Of omgekeerd en daarmee juist uitgedrukt: de kansel het centrale punt, waaruit de geheele compositie zich organisch ontwikkelt.

Vóór het drie treden verhoogde en betrekkelijk kleine dooppodium, is hier, slechts even verhoogd boven den kerkvloer, een groote ruimte voor de avondmaalsviering gereserveerd. Een T-vormige tafel met gebogen dwarsbalk biedt plaats aan tachtig personen. In de gewone diensten blijft alleen een kleine tafel in het midden staan en wordt de resterende ruimte ingenomen door stoelen voor de kerkgangers. Op de vaste tafel blijft ook in de gewone diensten het avondmaalservies staan ter herinnering aan het sacrament, zooals ook het doop-

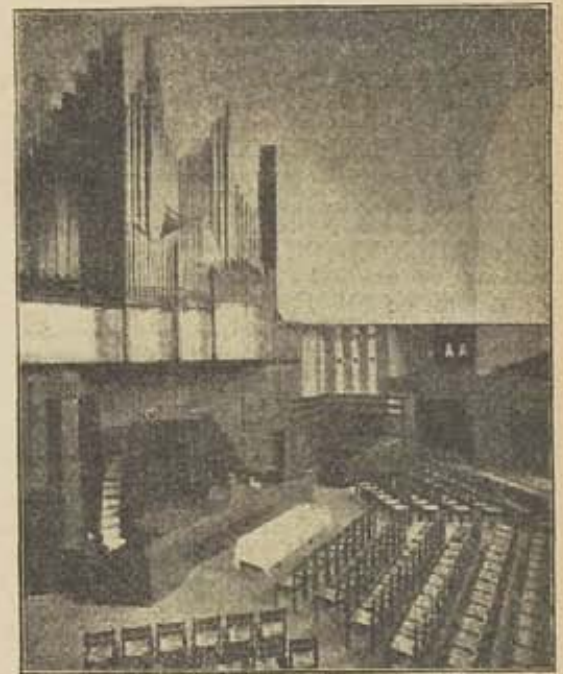
blad wil den Gereformeerden hun speciale feesten laten houden, maar, zegt het, er „valt toch ook nog iets anders te herdenken. Op Spanje... is meer veroverd dan de triomf der Reformatie: de gewetensvrijheid... de burgerlijke vrijheid... de nationale zelfstandigheid...”

Daartegenover wil Groen de door de N. R. Ct. gewilde „manifestatie van onze volkseenheid en van geestdrift voor onze nationaliteit” pertinent niet, wijl deze manifestatie voor Groen inhoudt „verloochening van het levensbeginsel onzer nationaliteit”. Groen wil zich niet losmaken van dit ook door liberalen en Roomsche-Katholieken erkende feit: „Een waarheid die ook dezer dagen in het oog springt. De eigenaardigheid eener christelijk-historische, eener christelijk-nationale feestviering, op 1 April, en bij elk jubilé onzer exceptionele staatsgeboorte, ligt in het feit: „EEN KERKELIJKE PARTIJ HEEFT HET GEMEENBEST DER VEREENIGDE NEDERLANDEN GESTICHT”.

Op dien grond wilden ook de Roomschen niet meedoen; zooals de Roomsche geschiedschrijver Nuyens schreef aan Groen: „Wil men echter een „Geuzen-karakter” aan die manifestatie geven, hetzij dat dit geschiedt op algemeene feestviering, hetzij dat door locale omstandigheden de manifestatie hier of daar een partijkarakter verkreeg: ik kapte mij liever de hand af dan dat ik dan zou medewerken, hoe of waar ook”.

Met de algemeene feestviering zooals de liberalen die wilden kon Nuyens wel accoord gaan. „Geef men aan den 1sten April 1872 de beteekenis, dat wij, Nederlanders, allen onze vrijheid en onafhankelijkheid binnemen en willen verdedigen tegen wien ook; dat wij allen ons om een geëerbiedigd nationaal Vorstenhuis willen scharen, dan kunnen mijns inziens, alle Nederlanders eendrachtelijk samenwerken”.

Maar, schreef Nuyens later aan Groen, „Ik had, hoe ik ook bekend ben met de verschillende opvattingen onzer volkshistorie der XVIe eeuw, toch niet kunnen veronderstellen, dat men de ware, eigenlijke, juiste beteekenis van den Geuzendag thans zoo zou miskennen. Wijl ik dit niet veronderstellen kon, ontraaide ik mijnen geloofsgenooten alle deelneming”. Even wel „toon ik merkte wat men over boord wierp, kon ik voor mij, mij zeer wel vereenigen met de gedachte aan een „Geuzenfeest” waarbij men „de Geuzen” op den achter-

Afb. 23. Interieur Geref. kerk te Haarlem, architect B. T. Boeyinga, B.N.A. Het verhoogde gedeelte van de balustrade van het dooppodium bevat het doopbekken. Het vaste gedeelte van de avondmaals tafel staat hiervoor. De stoelen op het even verhoogde podium worden voor avondmaalsviering verwijderd. (Zie afb. 15). Men lette op het orgel.

vont bij elken dienst een zichtbare herinnering geeft aan het sacrament van den doop.

Hoewel een dergelijke oplossing veel aantrekkelijks heeft, is het verhoogde avondmaalspodium (dat dus in de gewone diensten met hoorders is bezet) niet ideaal voor degenen die in het schip op de klapstoelen zijn gezeten. Deze „voelen” zich min of meer „in de diepte”.

Teneinde ook in de gewone diensten de gemeente aan de beide sacramenten te herinneren, beval architect Wormser in zijn artikelen een andere oplossing aan.

Hij gaf een schets, waarbij aan de eene zijde vóór op het podium de doopgelegenheden was aangebracht, terwijl aan de andere zijde — symmetrisch dus — een soort hoog tafeltje met het avondmaalservies was gedacht.

Ook op deze wijze kan de herinnering aan de beide sacramenten tot haar recht komen.

Een enkele opmerking over de wijze van collecteren, over de plaats van het orgel, over verwarming en ventilatie volgt nog in een slotartikel.